

LOVRO STEPIŠNIK IN POTUJOČE KNJIŽNIČARSTVO NA SLOVENSKEM NA PREHODU IZ 19. V 20. STOLETJE

Polona Vozel
Branka Badovinac

Oddano: 5. 4. 2011 – Sprejeto: 19. 5. 2010

Strokovni članek
UDK 929Stepišnik:021.65

Izvleček

Namen: Potujoče knjižničarstvo je še ne dodobra raziskano področje knjižničarstva tako v tujini kakor v Sloveniji. Posebej zanimivo je vprašanje, kdo je bil začetnik in kako se je vzpostavila ideja o potujočem knjižničarstvu na Slovenskem.

Metodologija/pristop: Pregled primarnih virov skupaj z ugotovitvami iz strokovne literature je omogočila oris življenja in dela Lovra Stepišnika in kratek zgodovinski uvod v razvoj potujočega knjižničarstva na prehodu iz 19. v 20. stoletje.

Rezultati: Ugotovili smo, da bi se lahko teza o Lovru Stepišniku kot prvem potujočem knjižničarju na Slovenskem potrdila, ta je leta 1863 ustanovil Bralno društvo s Slovensko bukvarnico, knjige pa je sam ali s pomočjo moža s košem poslal po vaseh. V istem obdobju so pojavile zasebne iniciative, ki so se zgledovali po potujočih knjižnicah iz ameriškega in evropskega prostora. Namen prvih potujočih knjižnice na Slovenskem je bil spodbujati branje in pismenost kmečkega prebivalstva, in sicer v tistih okrajih, kjer niso imeli lastnega društva, čitalnice ipd., in zlasti v okrajih, ki so mejile na nemško jezikoslovno območje, s čimer naj bi spodbujali narodno zavest in uporabo slovenskega jezika.

Omejitve raziskave: Zgodovinski pregled se je omejil le na izbrane vire v slovenskem časopisju, pokazale so se težave tudi z raznolikostjo in arhaičnostjo terminov.

Izvirnost/uporabnost raziskave: Kratka študija poskuša predvsem spodbuditi raziskovanje razvoja potujočega knjižničarstva na Slovenskem.

Ključne besede: Lovro Stepišnik, biografije, potujoče knjižničarstvo, zgodovinski pregledi

VOZEL, Polona; BRANKA BADOVINAC. Lovro Stepišnik and the development of travelling librarianship in Slovenia at the turn of the 19th to the 20th century. *Knjižnica*, 55(2011)2-3, pp. 223–238

Abstract

Purpose: Travelling library service is a field of librarianship which has not been thoroughly explored yet either in Slovenia or abroad. The most interesting question is who the beginner was and how the idea of a travelling library service has been introduced to Slovenia.

Methodology/approach: The analysis of primary and secondary resources served to represent the life and work of Lovro Stepišnik as well as a short introduction to the history of travelling librarianship in Slovenia at the turn of the 19th to the 20th century.

Results: The findings show that the hypothesis on Lovro Stepišnik as the first travelling librarian in Slovenia could be confirmed. After establishing the library together with the Reading society in the year 1863, either Stepišnik or his assistant, delivered baskets of books to rural readers. At the same time, some initiatives on private travelling libraries based on American and European practices emerged. The aim of the first travelling libraries was to stimulate reading and literacy among rural population, especially in the areas without reading societies and on the borders with German speaking population, in order to stimulate national consciousness and the use of the Slovenian language.

Research limitation: The research was limited to the selected primary resources of selected serial publication in the Slovenian language. Some difficulties due to the variety of terms and archaic expressions were identified.

Originality/practical implications: The short study should stimulate the research in the development of travelling libraries in Slovenia.

Key words: Lovro Stepišnik, biography, travelling librarianship, historic review

1 Uvod

Lovro Stepišnik je znan zlasti kot domoljub, budnik narodne zavesti in vsestranski samouk, a vendar veliko pozornosti zbuja tudi njegov sloves prvega potujočega knjižničarja na Slovenskem. V začetku 90. let 20. stoletja sta Titl (1990) in Pogorevc (1990) med prvimi zapisala, da je mlinar iz slovenjebistriškega okraja po vsej verjetnosti v svojem bralnem društvu, ki je delovalo v drugi polovici 19. stol., prvi organiziral potujočo knjižnico. Leta 1998 je ob ustanovitvi Stepišnikovega sklada¹ pri ZBDS Sekcija za potujočo knjižničarstvo to misel potrdila, izpostavila se je tudi ideja, da je bil Stepišnik celo prvi potujoči knjižničar na Balkanu (Korošec, 1998, 2000; Topolovec, 1996; Gradišnik, 2006; Kdo, 2007). V pričujočem prispevku smo poskušali z analizo primarnih in sekundarnih virov na kratko prikazati življenje in »knjižničarsko« delo

1 *Namen Stepišnikova sklada je pospeševanje razvoja in strokovnega dela na področju potujočega knjižničarstva (http://www.zbds-zveza.si/stepisnik_namen.asp).*

Lovra Stepišnika ter ob tej priložnosti orisati razvoj potujočega knjižničarstva v Sloveniji na prelomu iz 19. v 20. stoletje.

2 Življenje in delo Lovra Stepišnika

Lovro Stepišnik je bil rojen 28. julija 1834 v kraju Arclin, južno od Vojnika pri Celju. Preden se je družina Stepišnik za stalno naselila v Zidarskem mlinu v Zgornji Ložnici, je živela pod Ptujsko Goro, kjer se je Lovro v Broškem mlinu privajal mlinarski obrti. Branja in pisanja se je učil v nedeljski šoli pri Karlu Križu, duhovniku iz sv. Venceslja, saj ljudske šole ni obiskoval. Kot samouk si je s prebiranjem raznih knjig in časnikov širil obzorje (Topolovec, 1996). Zahajal je tudi v farno knjižnico v Slovenski Bistrici, ki je bila ustanovljena že leta 1858 in ki jo je vodil kaplan Matevž Vrečko (Vrbnjak, 1983, str. 581–583)².

Slika 1: Lovro Stepišnik (vir: Pokrajinski arhiv)

Na mladega Lovra sta pomembno vplivala pohorski pevec in pesnik Jurij Vodovnik, čigar pesmi je Lovro prepisoval in jih posojal vaščanom, in Anton

2 *Za knjižnico, ki je bila po obsegu farna in ne samo mestna, je Vrečko napisal navodila knjižnice in vodil zapisnike. Knjižnica, ki je bila namenjena kmečkemu prebivalstvu in ki naj bi bila po svojem značaju bolj utilitarna in manj beletristična, je imela v svojem fondu tudi gradivo nabožnega značaja in nekaj slovenskega leposlovja. Najbolj brano je bilo nabožno slovstvo, Slomškova dela, publikacije Mohorjeve družbe, kmetijske knjige ipd. Imela je 130 članov, od tega je bilo 66 % žensk.*

Martin Slomšek, h kateremu je Lovro po *Drobtinice* kot učno gradivo romal vsako leto v Maribor. S Slomškom sta govorila predvsem o slovenskem narodu in njegovi omiki (Topolovec, 1996), Slomšek mu je tudi podaril več knjig (Pogorevc, 1987). Pri zbiranju slovenskih knjig mu je pomagal tudi duhovnik Anton Frölich (Pogorevc, 1990). Leta 1862 oziroma 1863³ je Stepišnik spoznal zdravnika, pisatelja in narodnega prebuditelja dr. Josipa Vošnjaka, ki ga je spodbudil k še aktivnejšemu političnemu in kulturnemu udejstvovanju.

Leta 1870 se je Stepišnik preselil v Slovensko Bistrico, kjer je 16. februarja 1912 umrl in bil pokopan. Dr. Kovačič iz Maribora ga je v pogrebem nagovoru označil kot »moža dela, moža zdravega značaja, ki je, dasi ni bil šolan niti premožen, vendar toliko storil za slovensko domovino in ji je ostal zvest sin do smrti.« (Razne, 1912) Na Lovra Stepišnika se vsako leto ob dnevu vseh svetih spomnijo zaposleni v Knjižnici Josipa Vošnjaka⁴, kjer imajo v preddverju postavljeno tudi spominsko ploščo (Gradišnik v Stepišnik, 1987).

Stepišnikova zapuščina šteje vrsto zanimivih in vsebinsko raznovrstnih del. Kot dopisnik je pisal članke za *Slovenskega gospodarja*, ki je bil ustanovljen na njegovo pobudo (Podlistek, 1912). Med drugim je objavljajl o načinih kmetovanja in pravilni oskrbi žitaric in zavarovanju posesti, pozival je na pomoč žrtvam požara v Trnovceh ter obveščal o cerkvenih zadevah. Njegovo najpomembnejše objavljeno delo je *Ženitne ali svatbine navade in napitnice z godčevskim katekizmom iz slovenjebistriške okolice na Štajerskem*, prvič izdane leta 1884 (Stepišnik, 1987). Objavljene so bile tudi *Pohorske pripovedke* (1864), *Ptiči z govornim petjem* (1866) in *Oče svojega sinčka proda* (1869). Neobjavljeno je ostalo *Glagola*, zbirka tujih pesmi, pripovedki *Ahasver* in *Zlati venec* zbirka narodnega gradiva (Vrbnjak, 2009).

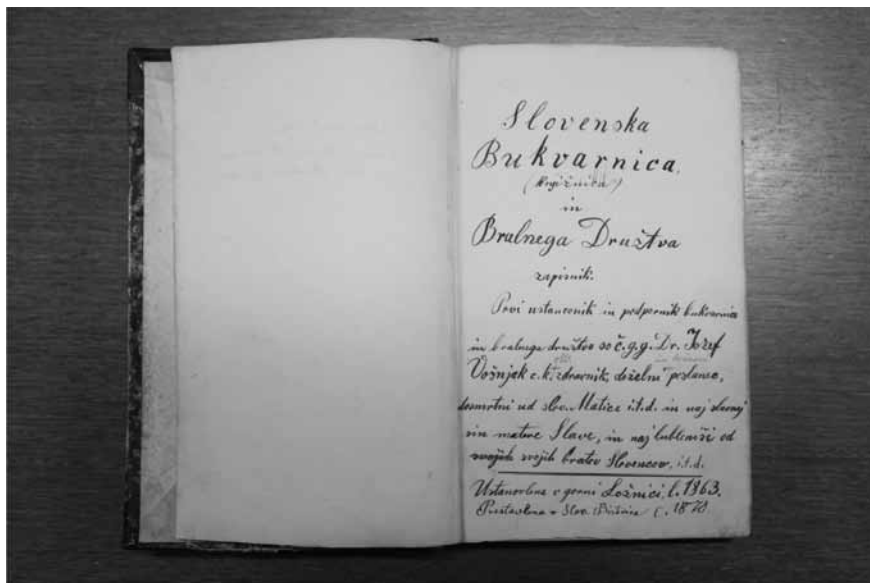
3 Stepišnikova »Slovenska bukvarnica«

Še preden je Stepišnik spoznal Josipa Vošnjaka, je v svojem mlinu že imel nabor knjig, ki jih je posojal okoliškim kmetom. Vošnjak (1982, str. 114), ki je podpiral narodno zavest kmečko skorajda nepismenega prebivalstva, je bil navdušen nad Stepišnikovim delovanjem. Vošnjak mu je daroval knjige in leta 1863 pomagal ustanoviti prvo »Bralno društvo pod Pohorjem« ter knjižnico

3 Vošnjak (1982) v spominih navaja, da je Stepišnika spoznal v njegovem mlinu v Zgornji Ložnici, ko je kot zdravnik obhajal vasi. Stepišnik (1867a) pa v zgodovini bralnega društva zapiše, da je dr. Vošnjaka spoznal 3. 8. 1863 po naključju na slovesnosti tisoče obletnice apostolov Cirila in Metoda v Mariboru.

4 E. Pogorevc, osebna komunikacija, 1. 3. 2011.

»Slovenska bukvarnica«. Do leta 1869 sta imeli sedež v Stepišnikovem mlinu⁵ v Zgornji Ložnici, leta 1870 ju je Stepišnik prestavil v Slovensko Bistrico, kjer sta delovali do okoli leta 1900 (Pogorevc, 1990, str. 373).

Slika 2: Društvena knjiga Bralnega društva in Slovenske bukvarnice (vir: UKM, MS 26, foto: P. Vozel)

Po Vošnjakovem priporočilu je Stepišnik delovanje društva in knjižnice dokumentiral v društveni knjigi (ki je danes v UKM, MS 26). Vošnjak je pomagal sestaviti tudi »Pravila soseske knjižnice«, ki so bila leta 1867 objavljena v *Slovenskem gospodarju* (Stepišnik, 1867b). Pravila so bila sestavljena tako, da so kar najbolj celovito urejala delovanje Bukvarnice. Zajemala so pogoje članstva, kot sta prostovoljna včlanitev in letna članarina, v primeru neplačevanja se je članstvo prekinilo, s tem pa je bila članu onemogočena izposoja knjig. Določala so tudi ukrep v primeru malomarnega ravnanja z gradivom, saj je moral član poškodbo ali izgubo gradiva poravnati v denarnem znesku.

Članom je bilo na voljo vso gradivo, ni pa zapisano, da bi imelo kakšno gradivo omejen dostop ali drugačne pogoje za izposajo, a so si lahko izposodili le eno knjigo naenkrat. Tako kot danes ni bilo zaželeno, da bi se ta knjiga posojala naprej. Najbolj nenavadno je bilo tretje pravilo, da mora član knjigo »prebrati od konca do kraja«, kar priča o želji avtorja pravil, da bi se knjige prebirale v

⁵ V zapisniku Slovenske Bukvarnice je podano, da je prvi ustanovitelj in podpornik bukvarnice in društva dr. Josip Vošnjak, tako da lahko sklepamo, da je ideja o ustanovitvi njegova.

celoti. Čas izposoje gradiva se je gibal med dvema tedni in dvema meseci, pri čemer je poudarjeno, da je slednji rok izposoje knjige najdaljši. Vse denarne zadeve so se beležile v zapisnik, ki naj bi ga po pravilih ob koncu leta trije za to izvoljeni pregledali in s preostankom denarja kupili novo gradivo (UKM, Ms 26).

Knjižnica naj bi po pravilih vodila tudi izdelavo pet standardiziranih zapisnikov oziroma seznamov:

- zapisnik članov knjižnice (ime in priimek ter datum pristopa),
- zapisnik knjig (napis oziroma naslov knjige, njeno vrednost in število zvezkov),
- zapisnik plačnikov (ime in priimek plačnika in leta z višino vplačane članarine),
- zapisnik stroškov (leto in dan, predmet in višina stroška) in
- zapisnik dobrovoljnih darov (leto, ime darovalca in vrednost daru).

Čast prvega člana na seznamu članov ali »udov« družstva in knjižnice je dobil Stepišnik sam, zapisan je bil dne 24. 8. 1863. Na seznamu članov je bilo navedeno tudi, koliko knjig so si izposodili, knjige so bile označene z zaporedno številko, ki se ujema z oštevilčenim seznamom knjig. Zaradi večkratnega Stepišnikovega predelovanja seznama knjig pa je težko določiti, katero gradivo se je največ bralo oziroma izposojalo. Na koncu društvene knjige je abecedno kazalo članov. Zadnji datum vpisa v zapisnik je bil 28. 8. 1870, v knjižnico je bilo včlanjenih 130 članov (Pogorevc, 1990, str. 374–376). Titlova (2006, str. 48–52) analiza izposoje je pokazala, da so si iz knjižnice izposojali bralci, ki so bili tudi iz več kot deset kilometrov oddaljenih krajev. Iz območij Venčesla, Oplotnice in Slovenske Bistrice je bilo v društvo včlanjenih 74 članov, ki so si izposodili 561 knjig, po preselitvi v Slovensko Bistrico se je včlanilo še 16 bralcev iz širšega okraja, ki si je izposodilo 114 knjig. Knjižnico so največ uporabljali kmeti (26,6 %), sledili so mlinarji (6 %), vojaki (5 %), tkalci, gostilničarji idr. Navkljub temu se je po preselitvi v Slovensko Bistrico zmanjšalo število članov (za 6 %) in število izposojenih knjig s 624 na 227 knjig (za 63 %)⁶.

V zapisniku knjig je Stepišnik gradivo zapisoval po datumu prejema. Zapisnik je na nekaterih straneh prepleten z novimi naslovi, s katerimi je Stepišnik dopolnjeval in spreminjal zbirko knjižnice. Na zadnjem, tretjem seznamu knjig, je bilo navedeno 155 enot gradiva (Pogorevc, 1990). Knjižnični fond je temeljil zlasti na podarjenih knjigah. Med darovalci tako zasledimo dr. Josipa Vošnjaka, kaplana iz Slovenske Bistrice Lovra Potočnika, prihovškega župnika Janeza Pevca, Andreja Počnika iz Oplotnice in Ivana Železnikarja, notarskega uradnika iz Slovenske Bistrice. Gradivo, ki ga je knjižnica ponujala v obeh obdobjih,

6 Titl (2006) ugotavlja, da natančna analiza ni mogoča, saj se v tem obdobju ni več vodila točna evidenca delovanja knjižnice, kot je bilo to značilno za prvo obdobje.

je bilo raznoliko, saj je fond med drugim obsegal: zbirko *Slovenskih večernic*, katerih število je, gledano po številu izvodov vsakega naslova, presegalo vse druge naslove, časnike (npr. *Novice*), učbenike in berila za šolske otroke (npr. *Malo berilo za prvošolce*), gradivo s kmetijsko vsebino (npr. *Poljedelstvo*, *Učni sadjorejc*), gradivo verske narave (npr. *Drobtinice*), pesmarice (npr. zbirka pesmi Jurija Vodovnika) in knjige, ki so seznanjale s političnim življenjem (npr. *Slovinci in državni zbor*). Poleg naštetega je bilo moč najti dramatiko (npr. *Devica Orleanska*) in nekaj proznih del (npr. *Juri Kozjak*) (UKM, Ms 26).

Po preselitvi v Slovensko Bistrico je prenehalo delovanje društva, dejavnost knjižnice pa je počasi zamrla, čeprav je Stepišnik v Zgornjo Ložnico še prinašal knjige. Z darovi knjig je pripomogel k povečanju fonda šolske knjižnice v Zgornji Ložnici, ki je s pomočjo več knjižnih dobrotnikov, med njimi je bil tudi Josip Vošnjak, nekoliko nadomestila nekdanjo knjižnico Lovra Stepišnika (Pogorevc, 2007, str. 93).

Izposoja knjig v Slovenski Bistrici ni bila tako velika kot v Zgornji Ložnici, saj je v prvi od leta 1858 že delovala farna knjižnica. To je Stepišnika spodbudilo, da je knjižnico ponovno preuredil. Navkljub temu knjižnica ni zaživela, Koroščeva (2009, str. 652) npr. navaja, da se je to zgodilo zaradi nemškutorstva. Okoli leta 1900 je Stepišnik svoje knjige razdelil med prijatelje in znance (Pogorevc, 1990, str. 373–376), v *Slovenskem gospodarju* pa zasledimo, da je oglas o oddaji in prodaji knjig objavil že leta 1874. Društveno knjigo pa je podaril Zgodovinskemu društvu v Mariboru (Pogorevc, 1990, str. 376). Kot se spominja Vošnjak (1982, str. 115), se tudi bralno društvo žal ni nikoli prav konstituiralo: »Lovro je pač bil vse v eni osebi, predsednik, tajnik in denarničar. Izposojeval je knjige in vestno zapisoval, komu jih je izročil.«

4 Stepišnik in (javno) potujoče knjižničarstvo na prelomu iz 19. v 20. stoletje

Stepišnikova knjižnica je delovala obdobju, v katerem so se pojavile številne pobude za ustanavljanje bolj dostopnih knjižnic, s katerimi bi ljudstvo izobraževali in narodnostno ozaveščali skozi uporabo slovenskega jezika. Knjižnice so bile »javne« in »splošne« le po svoji težnji, da to postanejo, namreč ustanavljanje in delovanje je bilo osnovano na zasebnih iniciativah in je bilo zaznamovano s številnimi političnimi in družbenimi spremembami. Odsotnost zakonodajne podlage, s katero bi opredelili »javnost« in funkcijo knjižnic ter jim posledično zagotovili stalno finančno podporo, je bil verjetno najpomembnejši dejavnik,

da se je javno splošno knjižničarstvo na Slovenskem začelo formalizirati šele po 2. svetovni vojni (Berčič, 1983; Gabrič, 2000; Kodrič - Dačić, 2000)⁷.

Navkljub temu so se podobno kot v širšem evropskem prostoru tudi na Slovenskem razrasle številne majhne knjižnice. Posebej velik pomen so imela bralna društva, ki so bila prisotna predvsem na podeželju, in čitalnice, ki so se od 60. let 19. stoletja pojavljale v urbanih središčih (Zemljč, 2007, str. 95), npr. leta 1869 je delovalo že 58 čitalnic (Costa, 1869). Delovala pa so tudi nemška bralna društva. V istem obdobju so se pojavili zametki delavskih knjižnic. Zelo močna je bila tudi ideja o občinskih knjižnicah, ki so jo oblikovali po češkem vzoru (Berčič, 2000). Bolj kot občinske, ki so zaradi reakcij po marčni revoluciji zastale, so bile idejno podprte farne knjižnice, ki so postale ponovno aktualne po cerkvenem konkordatu leta 1855 (Vrbnjak, 1990, str. 581) ter v povezavi z aktivnostmi Katoliške družbe za Kranjsko (1869) in Slovensko krščansko-socialno zvezo (1897) (Berčič, 2000, str. 107–108). Vloga farnih knjižnic je bila predvsem vzgojna, vendar zaradi enostranskosti in pomanjkanja denarnih sredstev niso dosegle širše publike, zato so jih v začetku 20. stoletja ukinjali oziroma jih povezovali z društvenimi knjižnicami (Pirjevec, 1940, str. 110–111, 118).

Delovanje teh prvih zametkov splošnih knjižnic je bilo razdrobljeno, temeljijo je na pravilnikih, v katerih so običajno navajali napotke, kako izposojati, katere knjige imeti in katere zapisnike voditi. Knjige so praviloma izposojali proti manjšemu plačilu⁸. Glede njihovih izhodišč je bil kasneje kritičen zlasti Pirjevec (1940, str. 125), saj so po njegovem mnenju imeli ustanovitelji preveč romantično podobo o knjižnicah, kar opiše na sledeči način: »Naše ljudstvo rado bere, a je revno in si ne more kupovati knjig, zato je treba ustanoviti knjižnice z združenimi močmi, in kar ne bodo mogle kupiti knjižnice same, bodo darovali rodoljubi. S knjigami bomo naše ljudstvo izobrazili, mu požlahtili um in srce. Kmet bo dobil v knjigah navodilo, kako je treba umno gospodariti, večal bo dohodke svojega zemljišča. Po trudapolnem delu ga bo knjiga razvedrila. V narodno ogroženih krajih pa bodo knjige budile narodno zavest in ustavile prodirajoče nemštvo. Ker pa je naše ljudstvo tudi dobro in verno, ga bomo s knjižnicami obvarovali pred slabimi knjigami.«

7 *Od druge polovice 19. stol. do prve svetovne vojne so bili sprejeti predvsem predpisi za šolske knjižnice, po katerih so se deloma zgledovali tudi pri organiziranju društvenih knjižnic. Po prvi svetovni vojni je bila sprejeta uredba s pravili za narodne (ljudske) knjižnice in čitalnice (1920), ki je opredeljevala le njihovo kulturno prosvetno funkcijo, upravno vodenje in možnosti finančnega vzdrževanja ter določala učitelje za njihove odgovorne knjižničarje. Leta 1929 sprejeti zakoni o narodnih (ljudskih), srednjih in učiteljskih šolah so načelno predpisovali tudi možnost, da učiteljske (profesorske) knjižnice pod določenimi pogoji opravljajo tudi funkcijo javne ljudske knjižnice (Berčič, 1983).*

8 *Strokovna navodila o ureditvi knjižnic naj bi poleg predpisov povzemali tudi iz kratkega Förstemanovega priručnika za šolske knjižnice (Berčič, 1983), predvidevamo, da gre za delo Über Einrichtung und Verwaltung von Schulbibliotheken (Nordhausen, 1865).*

Čeprav Pirjevec (1940, str. 126–129) ugotavlja, da te knjižnice niso bile izredno uspešne, pa podrobna analiza o deležu in strukturi članov glede na prebivalstvo ter obsegu delovanja teh knjižnic še ni bila izdelana. Le deloma sklepamo, da vsaj utilitarna funkcija sprva ni bila najbolj uresničljiva, saj je bilo kmečko prebivalstvo tako rekoč nepismeno. Pobudniki knjižnic so želeli kmete seznaniti z novimi agrarnimi tehnikami, vendar jim je bila, z izjemo nekaj naslovov, na voljo predvsem literatura v nemščini (Vrbnjak, 1990), kar je bilo težavno uskladiti s kulturno-političnimi težnjami. Potreba po izobraževanju kmečkega prebivalstva je razvidna tudi pri Stepišnikovi knjižnici, ki je bila sicer oblika društvene knjižnice, četudi v literaturi zasledimo opredelitev, da je bila farna, kmečka ipd. (npr. Korošec, 2009). Osnovni namen knjižnice pa predstavlja Vošnjak v nagovoru ob ustanovitvi društva, kjer kmetom, rokodelcem in obrtnikom utemeljuje pomen izobraževanja za napredek, knjižnica pa naj bi jim za majhen denar omogočila »vse te podučljive knjige za prebiranje v svoje roke dobiti.« (Stepišnik, 1867a).

Zamisel, da je Stepišnik organiziral prvo potujočo knjižnico na Slovenskem, temelji na članku ob njegovi smrti, objavljenem 29. 2. 1912 v *Slovenskem gospodarju* (Podlistek, 1912), kjer je zapisano tudi sledeče: »Ker pa ljudem le ni bilo za čitanje, storil je Lovro, kakor je pravil sam, čisto poseben poskus. Poslal je namreč moža s košem knjig po vaseh in celo na Pohorje, ki je med kmete delil knjige. Seveda čez mesec dni ni bilo več mogoče vseh knjig dobiti nazaj.« Iz obstoječih virov in študij je žal težko ugotoviti, kako je Stepišnik prišel do zamisli prenašanja knjig. V bibliotekarski literaturi je teza o Stepišniku kot prvem potujočemu knjižničarju v Sloveniji in celo na Balkanu slabo podprta. Navkljub temu, da je zgodovina potujočih knjižnic tako v Sloveniji kakor tudi v evropskem prostoru zelo slabo raziskana⁹, pa iz naše manjše študije sklepamo, da se je o potujočem knjižničarstvu kot pojmu začelo razmišljati ob koncu 19. stoletja, ko so različni pobudniki ob pozivih k ustanavljanju splošnih (javnih) knjižnic predstavljali tudi tuje knjižnične prakse. Prvi poskusi pa so se pojavili v prvem desetletju 20. stoletja.

9 Zamisel o potujočih knjižnicah naj bi podal Anglež Thomas Bray že v 17. stoletju, kasneje je ideje preizkusil Samuel Brown, ki je leta 1817 na Škotskem organiziral rotirajoče zbirke (ang. *circulating libraries*). V Nemčiji jih je predstavil Karl Preusker leta 1839, gibanje potujočega knjižničarstva pa naj bi v ZDA začel Melvil Dewey leta 1889. To so bile predhodnice današnjih potujočih knjižnic in bibliobusov, ki jih v ang. poznamo kot *itinerating libraries*, *box libraries*, *traveling libraries*, *mobile libraries*, *bookmobile*, v nem. kot *Wanderbibliothek*, *Fahrbibliothek*, *Bibliobus*, v fran. pa kot *bibliothèque circulante*, *bibliobus*. Izhodišče zaključenih knjižničnih zbirk, ki potujejo od kraja do kraja, je bilo spodbuditi branje in pismenost na podeželju in zagotoviti vsaj določeno obliko knjižnične dejavnosti v tistih okrajih, ki niso imeli dovolj denarja ali želje po ustanovitvi lastnih knjižnic. Cilj je bil, da se v teh okrajih nato postopoma ustanovi lokalna knjižnica. Metode dostave gradiva so bile zelo različne, praviloma so bile podprte z dobrodelnimi prispevki, zelo pozno so dobile tudi zakonske podlage. V začetku 20. stoletja je potujoča knjižnica dobila svojo sedanjo definicijo, torej, da zagotavlja gradivo in storitve bralcem oz. uporabnikom, ki so preveč oddaljeni od svoje matične knjižnice in nimajo svoje knjižnice (npr. krajevne), v tem času so se tudi fondi začeli oblikovati po potrebah bralcev (Vodosek, 2010; Passet, 1994).

V naši raziskavi smo pregledali le ožji nabor časopisja v slovenskem jeziku iz obdobja 1848–1910, ki je bilo dosegljivo na dLib (<http://www.dlib.si>) v celotnem besedilu septembra 2010¹⁰, preverili smo tudi nekaj sekundarnih publikacij s področja kulturne zgodovine (npr. razvoj čitalnic ipd.). Tu velja omeniti tudi, da je v novejši strokovni literaturi historični vidik izredno skromen, pogosto omejen na drugo polovico 20. stol., ko so se začele razpravati o pogojih delovanja in organizaciji mreže potujočih knjižnic ter uvajanju bibliobusov v določenem okraju, ki se je začelo sredi 70. let 20. stoletja (prim. Vižintin, 1958; Pugelj, 1994; Lopert, 1994; Enci, 2002). Iskanje po starejših virih je ovirano zlasti zaradi pestrosti in zastarelosti izrazov, pri iskanju v digitalni knjižnici dLib smo uporabili sledeče izraze: *potovalna, potujoča, prevozna, krožeča* v kombinaciji s *knjižnica, bukvarnica, bravnica, čitalnica, čitavnica*.

Prvi¹¹ zapisek, ki smo ga zasledili, je bil objavljen leta 1899, ko je na sestanku krščansko mislečega dijaštva Remec omenjal, da so se po letu 1870 na evropski celini po angleškem vzoru začele ustanavljati prve ljudske knjižnice in da so posebej zanimive tako imenovane »potovalne knjižnice«, ko »določene zbirke pošiljajo iz kraja v kraj, tako se na raznih mestih berilo menjuje, in da je vse hkrati v rabi«. Remec naj bi v predavanju opisal tudi, kako se takšne knjižnice uredijo in kakšen načrt snujejo za ustanovitev takšne knjižnice v Ljubljani, žal pa v članku ni povzeta celotna vsebina predstavitve (Sestanek, 1899). Tudi Aškerc (1901, str. 640) v svojem pregledu o javnih knjižnicah po svetu¹² omenja, da »imajo ponekod po Nemškem, v Švediji in Norvegiji takozvane potujoče knjižnice«, ki so se menda izkazale kot zelo praktične. Leta 1902 je *Slovenec* objavil prispevek o zborovanju Katoliškega konservativnega kmečkega društva iz Gradca, kjer so zahtevali »ljudske potovalne knjižnice« (Katoliško, 1902), le mesec kasneje pa so poročali o nemških potovalnih knjižnicah v Ameriki, s čimer so nemški izseljenci podprli ohranjanje lastnega jezika (Nemške, 1902).

Leta 1904 je *Gorenjec* poročal, da v Sloveniji ni potujočih knjižnic »tj. onih malih 50 ali 100 knjig obsegajočih, katerih princip obstoja v tem, da se knjige v določenem okrožju čez pol ali eno leto na določen način med seboj zamenjujejo. Na ta način je mogoče ustanavljati tudi v najmanjših krajih knjižnice: s tem se pa ponudi po vasicah, kjer nimajo veliko knjig, večkrat popolnoma

10 Seznam časopisja je dostopen na http://www.dlib.si/documents/2010/september_2010.pdf.

11 Berčič (2000) navaja, da je o potujočih knjižnicah pisal Aleksander Toman že leta 1895 v članku »Angleške krožeče knjižnice«, kjer pa je pravzaprav predstavljena praksa zasebnih komercialnih knjižnic (ang. circulating libraries), imenovanih tudi naročniške knjižnice (ang. subscription libraries) ali izposojevalne knjižnice, ki so jih praviloma vzdrževali knjigarnarji ali knjigovezi (Zorko in Kovač, 2006).

12 Aškerc povzema evropske in ameriške ter avstralske in japonske razmere, med drugim navaja, da je neko ameriško podjetje ustanovilo celo posebno slovensko delavsko knjižnico. Poleg knjižnic Družbe sv. Mohorja, farnih, šolskih in čitalniških, manjših, na pol javnih knjižnic navaja, da je leta 1900 prvo neodvisno slovensko ljudsko knjižnico ustanovil Podgoršek (ljublanski policijski svetnik) na štajerski Ponikvi.

novo in svežo berilo.« (Potujoče, 1904). Na širjenje tovrstnih knjižnic po svetu (Amerika, Češka, Nemčija) opozorijo tudi pri ferirajalnem akademskem društvu »Prosveta« iz Ljubljane, ki je pozvalo vse bralce, da darujejo svoje knjige in leta 1904 ustanovijo kar dve potujoči knjižnici, prvo v Domžalah (Otvoritev I., 1904), drugo na Jesenicah (Otvoritev II., 1904). Na obeh otvoritvah so predavali tudi o urejenosti dejavnosti potujoče knjižnice, vendar pa iz kasnejšega Prosvetnega priročnika *Snujmo ljudske knjižnice!: navod za ustanavljanje ljudskih knjižnic in poslovanje knjižničarja ter seznam za ljudske knjižnice porabnih knjig* (Pleško, 1908), ni moč ugotoviti, kakšni so bili pogoji ustanovitve in pravila njihovih potujočih knjižnic. V uvodniku so zapisali, da je v tem času v Sloveniji obstajalo več kot 100 javnih ljudskih knjižnic, od tega jih je bilo 43 Prosvetinih in da »javno ljudsko knjižnico« lahko ustanovi »bralno društvo, vsaka čitalnica ali občina«, če pa v kraju ni »navedenih korporacij, naj se knjižnica prepusti v oskrbo« Prosveti.

Tudi v Zagorju na Notranjskem so si leta 1905 prizadevali za lastno potovalno knjižnico (Iz, 1905). Istega leta sta *Soča* in *Gorenjec* objavila prispevek z naslovom *Potovalne knjižnice v Ameriki* (1905a, 1905b), ki navaja, da se je zamisel o potujočih knjižnicah porodila v »praktični« Severni Ameriki in da je te knjižnice prvi zasnoval Melvil Dewey, ki je leta 1892 v nekaterih zveznih državah pridobil stalni letni proračun za vzdrževanje malih knjižnic. Knjige so pošiljali skupinam z najmanj 25 člani (klubi, šole ipd.), ki so izrazile željo po knjigah, te so bile izposojane za šest mesecev. V članku je tudi navedeno, da so v ZDA sčasoma opustili denarni prispevek, ki so ga morale skupine plačati, in so postale popolnoma brezplačne, saj so vlade uvidele, kako knjižnice blagodejno vplivajo na ljudstvo. Prav zato avtor članka zaključuje z vprašanjem, kdaj bodo tudi vlade v Evropi prepoznale potrebo po ljudskem izobraževanju.

Od leta 1905 naprej so bili na potujoče knjižnice pozorni pri Slovenski krščansko-socialni zvezi, ki je poleg izdelave priporočil o vodenju domače in društvene knjižnice začela ustanavljati svoje potovalne knjižnice, in sicer tam, kjer niso imeli bralnega društva (Letno, 1907). Od leta 1905 do 1906 so snovali in zbirali gradivo za obmejno knjižnico na Štajerskem (Potovalna, 1905; Potovalna 1906). Dve »ljudski potovalni knjižnici« so leta 1906 odprli dijaki na Koroškem (Otvoritev, 1906), Slovenska dijaška zveza pa je taistega leta poročala, da »so kraji na Slovenskem, posebno ob mejah, kjer ni mogoče ustanoviti nobenega društva. Na takih krajih se morajo dobiti zanesljive osebe, ki oskrbujejo potovalne knjižnice. Gotovo število knjig z natančnim inventarnim zapisnikom in izposojevalnikom se pošlje na en kraj. Ko so knjige prebrane, se zamenjajo z drugo serijo knjig z drugega kraja. Snovanje takih knjižnic, ki so nujna potreba, posebno v obmejnih krajih, naj oskrbujejo 'Slov. kršč. soc. zveze posameznih slovenskih pokrajin.« (Drugi, 1906) Na tretjem katoliškem shodu pa so posebej izpostavili, da so potovalne knjižnice zelo pomembne (Sklepajoče, 1906). Na štajerski meji leto kasneje, 1907, ustanovijo še tri potovalne knjižnice (S.K.S.Z., 1907).

Leta 1906 so na zborovanju Slovenske matice izpostavili, da njihova knjižnica ni dovolj javno dostopna, opozorili so tudi, da se je »po knjigah začelo oglašati zlasti priprosto ljudstvo, vzbujeno po osnovanih ljudskih in potovalnih knjižnicah«. (XLII, 1906). Evgen Jarc (1906) v pregledu *Ljudske knjižnice* navaja, da je najlepša knjižnica v Avstriji v mestecu Zwittau pri kmetih osnovala že 16 potujočih knjižnic, tj. zbirke knjig, ki kroži po vaseh.

Na Goriškem so prvo potujočo knjižnico vzpostavili leta 1907, ustanovitelj je bilo Akademično ferijalno društvo Adrija (Dajte, 1907), ki je imelo že leta 1906 »posebni odsek za potovalne knjižnice«, kjer so zastavili sledeče cilje: »Prvi namen potovalne knjižnice je, da navaja ljudstvo k čitanju in samoizobrazbi, drugi namen je, da nastane iz potov. knjižnice domača občinska knjižnica, ki naj bi bila vsaki občini v korist, čast in ponos; tretji namen je, da deluje proti našemu narodnemu nasprotniku; zato bo društvo obračalo svojo pozornost ob mejah ležečim krajem.« (Okrožnica, 1907) Adrija je leta 1907 ustanovila še eno potujočo knjižnico, in sicer v Neblem na Goriškem (Potovalne, 1907), leta 1909 pa je potovalno knjižnico ustanovila v Tolminu Uradna učiteljska konferenca (Sv. Lucija, 1909).

Na koncu pregleda je potrebno omeniti tudi Tominškovo (1905) predstavitev srbskega mladinskega lista *Omladinski glasnik*, kjer so v uvodniku prve številke objavili svoj program, med katerim je tudi točka, da se bodo zgledovali po slovenski mladini in ustanavljali (srb.) »pokretne« knjižnice.

Usode naštetih poskusov nismo posebej raziskali, tudi Pirjevec jih posebej ne obravnava, čeprav v svojem delu *Knjižnice in knjižničarsko delo* govori o obstoju potujočih knjižnic do 2. svetovne vojne v posebnem poglavju, z naslovom *Potovalne in stalne knjižnice* (1940, str. 302–304). Tu Pirjevec navaja, da je »potovalna knjižnica« oblika vaše knjižnice, ki »je vedno le začasna ustanova, ki naj pripravi pot stalni knjižnici« in ki se jo ustanovi na podlagi števila prebivalcev. Opozori pa tudi, da pretekle potujoče knjižnice niso imele katalogov, v katerih bi bila navedena vsebina knjige, zato je bila njihova dejavnost vprašljiva, saj knjižničar svojim uporabnikom ni znal svetovati.

5 Zaključek

Lovro Stepišnik je s svojo knjižnico, najprej domačo, kasneje društveno, ustanovljeno na slovenjebistriškem območju, pomagal knjigam doseči daljše razdalje. S tem je uresničil svoj namen, namreč spodbuditi bralno kulturo in izobraževanje kmečkega prebivalstva. Njegov poskus potujočega knjižničarja pa današnje bibliotekarsko stroko predvsem poziva k raziskovanju razvoja potujočega (javnega) knjižničarstva na Slovenskem.

Iz pregledanih zgodovinskih drobcev ugotavljamo, da so imele prve potujoče knjižnice namen razvijati branje in pismenost kmečkega prebivalstva, in sicer v tistih okrajih, kjer niso imeli lastnega društva, čitalnice ipd., in zlasti v okrajih, ki so mejili na nemško jezikoslovno območje, s čimer naj bi spodbujali narodno zavest in rabo slovenskega jezika. Njihova ustanovitev je bila predvsem v domeni bralno-kulturnih društev, ki so nastajala na podlagi različnih nazorov (političnih, verskih itn.), in nekaterih učiteljskih odborov. Če sklepamo po Pirjevčevi (1940) sicer časovno razmeroma oddaljeni opredelitvi, potujoče knjižnice niso bile dojete kot celovita oblika knjižnične dejavnosti, temveč le kot prehodna, ki utira pot ustanovitvi stalne javne knjižnice.

Viri podatkov

- Arhivi

1. *Društvena knjiga Bralnega društva pod Pohorjem in Slovenske Bukvarnice*. Univerzitetna knjižnica Maribor (UKM), arhivska mapa Slovenska Bukvarnica, Ms 26.
2. *Osebni fond Lovra Stepišnika. Stepišnik Lovro 1857–1910*. Pokrajinski arhiv Maribor (PAM), škatla 1927140, št. 1.

- Časopisje

1. XLII. redni ob. zbor »Sl. Matice«. (1906, 19. maj). *Soča*, str. 2.
2. Aškerc, A. (1901). Ljudske knjižnice. *Ljubljanski zvon*, 21 (11), 637–642.
3. Dajte nam knjig, da jih damo ljudstvu! (1907, 3. januar). *Soča*, str. 1
4. Drugi občni zbor »Slovenske dijaške zveze«, dne 25. avg. t. l. (1906, 28. avgust). *Slovenec*, Priloga.
5. Iz Zagorja na Notranjskem (1905, 19. januar). *Slovenski narod*, str. 2.
6. Jarc, E. (1906). Ljudske knjižnice. *Dom in svet*, 19 (2), 12–110.
7. Katoliško konservativno kmečko društvo. (1902, 2. april). *Slovenec*, str. 2.
8. Letno zborovanje »Slov. kršč. soc. zveze« v Mariboru. (1905, 5. september). *Slovenec*, str. 1–3.
9. Nemške potovalne knjižnice v Ameriki. (1902, 10. maj). *Slovenec*, str. 4.
10. Okrožnica akad. ferij. društva »Adrija« na županstva. (1907, 7. februar). *Soča*, str. 2.
11. Otvoritev I. potujoče knjižnice »Prosvete« v Domžalah. (1904a, 9. september) *Slovenski narod*, str. 3–4.

12. Otvoritev II. potujoče knjižnice »Prosvete« na Jesenicah. (1904, 12. september). *Slovenski narod*, str. 3.
13. Otvoritev ljudskih potovalnih knjižnic na Koroškem. (1906, 17. julij). *Slovenec*, str. 2.
14. Podlistek – Lovro Stepišnik. (1912, 29. februar). *Slovenski gospodar*, 46 (9), 7.
15. Potovalna knjižnica za slovensko nemško mejo. (1905, 25. november). *Slovenec*, Priloga 2.
16. Potovalna knjižnica za obmejne Slovence na Štajerskem. (1906, 17. januar). *Soča*, Priloga.
17. Potovalne knjižnice v Ameriki (1905a, 5. avgust). *Soča*, str. 4.
18. Potovalne knjižnice v Ameriki (1905b, 26. avgust). *Gorenjec*, str. 2.
19. Potovalne knjižnice otvori Akad. fer. društvo Adrija v Neblem na Goriškem (1907, 6. september). *Slovenski narod*, str. 3.
20. Potujoče knjižnice. (1904, 23. julij). *Gorenjec*, str. 2.
21. Razne novice: Mariborski okraj. (1912, 22. februar). *Slovenski gospodar*, 46 (8), 3.
22. S.K.S.Z. za Štajersko. (1907, 8. november). *Slovenec*, Priloga.
23. Sestanek krščansko mislečega dijaštva. (1899, 15. september). *Slovenec*, str. 2.
24. Sklepajoče zborovanje na III. katoliškem shodu. (1906, 1. september). *Slovenec*, Priloga.
25. Stepišnik, L. (1867a, 14. november). Bralno društvo in jegova knjižnica v zgornji Ložnici na Pohorju: zgodovina društva. *Slovenski gospodar*, 1 (31), 1.
26. Stepišnik, L. (1867b, 28. november). Bralno društvo in jegova knjižnica v zgornji Ložnici na Pohorju: pravila soseske knjižnice. *Slovenski gospodar*, 1 (33), 2–3.
27. Stepišnik, L. (1874, 16. julij). Razne stvari: Udom »Slov. Matice«. *Slovenski gospodar*, 8 (29), 256.
28. Sv. Lucija. (1909, 19. januar), *Soča*, str. 383.
29. Tomišek, J. (1905). Omladinski glasnik. *Ljubljanski zvon*, 25 (6), 383.
30. Toman, A. (1895). Angleške krožeče knjižnice. *Ljubljanski zvon*, 15 (8), 519–520.

Navedeni viri

1. Berčič, B. (1983). Uveljavljanje bibliotekarske stroke na Slovenskem: kratek oris. *Knjižnica*, 27 (1–4), 5–18.

2. Berčič, B. (2000). *O knjigah in knjižničarstvu: razvojne študije in analize*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo.
3. Costa, E. H. (1869). Statistični pregled vseh slovenskih čitalnic. V E. H. Costa (Ur.) *Letopis Matice Slovenske*. Ljubljana: Matica Slovenska.
4. Gabrič, A. (2000). Predolga pot do prvega slovenskega zakona o knjižnicah iz leta 1961. *Knjižnica*, 44 (3), 31–54.
5. Gradišnik, S. (1987). Uvodne misli ob ponatisu zbirke. V L. Costa Stepišnik, *Ženitne ali svatbine navade in napitnice z godčevskim katekizmom iz slovenjbistriške okolice na Štajerskem* (str. 5–6). Slovenska Bistrica: Kulturna skupnost občine.
6. Gradišnik, S. (2006, 14. september). Lovro Stepišnik 1834–1912 ; Jožef Straub 1712–1756 : iz arhiva kulturne dediščine: grajski stolpec. *Panorama*, 17 (37), 4.
7. Enci, M. (2002). *Potujoča knjižnica in načrt bibliobusnih postajališč na Gorenjskem*. Kranj: Osrednja knjižnica.
8. Kdo sta bila Vošnjak in Stepišnik? (2007, 18. januar). *Panorama*, 18 (3), 8.
9. Kodrič - Dačić, E. Neuspešni poskusi za sprejem zakona o javnih knjižnicah v Kraljevini Jugoslaviji v letih 1929-1935. *Knjižnica*, 44 (3), 7–29.
10. Korošec, A. (1998). Lovro Stepišnik – prvi potujoči knjižničar. V *Srečanje slovenskih potujočih knjižnic*, Koper, 1.–2. julij 1998. Ljubljana: ZBDS.
11. Korošec, A. (2000). Lovro Stepišnik - prvi potujoči knjižničar. *Knjižničarske novice*, 10 (7), 7.
12. Korošec, A. (2009). Knjižničarstvo na Slovenjbistriškem. V S. Gradišnik (Ur.), *Zbornik občine Slovenska Bistrica 3* (str. 649–673). Slovenska Bistrica: Zavod za kulturo.
13. Lopert, M. (1994). *Slovenske potujoče knjižnice*. Diplomsko delo. Ljubljana: FF, Oddelek za bibliotekarstvo.
14. Pirjevec, A. (1940). *Knjižnice in knjižničarsko delo*. Celje: Družba sv. Mohorja.
15. Pleško, A. (1908). *Snujmo ljudske knjižnice! : navod za ustanavljanje ljudskih knjižnic in poslovanje knjižničarja ter seznam za ljudske knjižnice porabnih knjig*. Ljubljana: Akad. fer. društvo »Prosveta«.
16. Passet, J. E. (1994). Itinerating libraries. V W. A. Wiegand in D. G. Davis (Ur.). *Encyclopedia of library history* (str. 315–317). New York; London: Garland.
17. Pogorevc, E. (1987). Lovro Stepišnik (1834–1912). V L. Stepišnik *Ženitne ali svatbine navade in napitnice z godčevskim katekizmom iz slovenjbistriške okolice na Štajerskem* (str. 55–58). Slovenska Bistrica: Kulturna skupnost občine.
18. Pogorevc, E. (1990). Utrinki iz zgodovine Venčeslja. V F. Šerbelj (Ur.), *Zbornik občine Slovenska Bistrica 2* (str. 374–376). Slovenska Bistrica: Kulturna skupnost občine.

19. Pogorevc, E. (2007). Stodvajset let venčeselske ljudske in osnovne šole na Zgornji Ložnici. *Šolska kronika*, 16 (1), 90–103.
20. Pugelj, N. (1994). Potujoče knjižničarstvo v Sloveniji: razmišljanja ob pričetku priprave standardov. *Knjižnica*, 38 (3–4), str. 93–107.
21. Stepišnik, L. (1987). *Ženitne ali svatbine navade in napitnice z godčevskim katekizmom iz slovenjbistriške okolice na Štajerskem*. Slovenska Bistrica: Kulturna skupnost občine.
22. Titl, J. (1990). Svet in ljudje ob Ložnici. V F. Šerbelj (Ur.), *Zbornik občine Slovenska Bistrica 2* (str. 348–362). Slovenska Bistrica: Kulturna skupnost občine.
23. Titl, J. (2006). *Venčesl in okolica*. Slovenska Bistrica: Zavod za kulturo.
24. Topolovec, V. (1996, 7. februar). Lovro Stepišnik - prvi potujoči knjižničar: po poti kulturne dediščine. *Tednik*, 49 (6), 6.
25. Vižintin, A. (1958). Kako organizirati potujoče knjižnice. *Knjižnica*, 2 (1–4), str. 56–59.
26. Vodosek, P. (2010). Wanderbibliothek. V S. Costern et al. (Ur.), *Lexikon des gesamten Buchwesens*, Bd. 8 (str. 187). Stuttgart: A. Hiersemann.
27. Vrbnjak, V. (1983). Dogodki na Slovenjbistriškem med leti 1848 in 1875. V F. Šerbelj (Ur.), *Zbornik občine Slovenska Bistrica 1* (str. 541–584). Slovenska Bistrica: Skupščina občine.
28. Vrbnjak, V. (2009). Stepišnik Lovro. V I. Cankar et al. (Ur.), *Slovenski biografski leksikon: elektronska izdaja*. Ljubljana: SAZU. Pridobljeno 1. 3. 2011 s spletne strani: <http://nl.ijs.si:8080/fedora/get/sbl:3229/VIEW/>
29. Vošnjak, J. (1982). *Spomini*. Ljubljana: Slovenska matica.
30. Zemljič, I. (2007). Oris zgodovine knjižnic v Lenartu in njegovi okolici do druge svetovne vojne. *Kronika*, 55 (1), 93–104.
31. Zorko, T. in Kovač, M. (2006). Aktualne povezave med knjižnično in knjižgotrško dejavnostjo s pregledom razvoja javnih knjižnic. *Knjižnica*, 50 (1–2), 97–121.

Polona Vozel je študentka na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo, Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

Naslov: Brilejeva 19, 1000 Ljubljana

Naslov elektronske pošte: polona.vozel86@gmail.com

Mag. Branka Badovinac je zaposlena na Institutu informacijskih znanosti, Maribor.

Naslov: Prešernova ulica 17, 2000 Maribor

Naslov elektronske pošte: branka.badovinac@izum.si